

Maden Kanunu ve MTA'nın Bu Kanun Çerçevesinde Konumu

Eamiz ÖZOCAK

Dr. Jeoloji Y. Mühendisi, MTA Genel Müdürlüğü, Ankara

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de "Madenler, Devlet'in hüküm ve tasarruf undadır," Devlet de yeraltı zenginlikleri üzerindeki bu tasarruf hakkını, belirli sürelerle ruhsata bağlı olarak kullanmaktadır.

Devlet, kendisine ait olan bu yeraltı zenginliklerini bilmek ve madenciliğin alt yapısını hazırlamak zorundadır,

Devletin, dolayısıyla hepimizin olan bu yeraltı kaynaklarının en iyi şekilde aranmasının yine Devlet'in kendi organları tarafından mümkün olacağı düşünülmüş; bu amaçla 1935 yılında kurulan MTA Genel Müdürlüğü görevini o yıllardan beri başarıyla yürütmektedir.

Bu nedenle, madencilik sektöründe tüten her bacanın temelinde, çalışan her maden ocağında MTA'nın emeği, MTA'lının alın teri bulunur,

İşletme aşamasında da Devlet başlangıçta öncülük yapmış, bu maksatla da yine 1935 yılında Etibank'ı kurmuştur, Ancak bugün, liberal ekonomide işletmelerin daha kârlı olabilmesi için yeni birtakım tedbirler alınmakta ve liberal ekonomi gereği özelleştirmeler yoluna gidilmektedir,

Dünya'da günün teknolojisinin gereği kullanımına gereksinim duyulan madenlerin yanı sıra, gelişen teknolojiye paralel olarak kullanılacak yeraltı zenginliklerinin de aranması ve bu yolda bilimsel çalışmaların yapılması MTA'nın öteden beri başlıca uğraşı alanı olmuştur,

Madencilik rizikolu bir sektör olduğundan yatırımcılar için cazip bir alan olmamaktadır, İşletme anında bu rizikolu durumun aşgariye indirilmesi, arama döneminde madenin boyutlarının ve cevherin karakterinin olabildiğince tanınması ile mümkündür. Sektör ancak bu şekilde yatırımcılar için cazip bir yatırım alanı olabilir, Dolayısıyla, MTA şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da madencilik altyapısını hazırlayan ve kamu görevi yapan bir kuruluş olarak bu görevini devam ettirmek zorundadır.

MTA ÇALIŞMALARI

Hukuk açısından

MTA Genel Müdürlüğü geçmişte, 6309 sayılı Maden Kanunu çerçevesinde ruhsat alarak ve 7426 sayılı kanuna göre de iller arasında geniş saha kapatmalarıyla çalışmalarını yürütmüştür,

MTA aynı zamanda, 2804 sayılı kuruluş kanununun 5. maddesindeki hükümler çerçevesinde ücretli veya tip mukaveleli olarak da çalışmalarını yürütmüştür. Ayrıca MTA, yine aynı kanunun 6. maddesine dayalı olarak Bakanlık izniyle "hakiki ve hükmi şahıslar tarafından işletilen sahalarda gerekli fenni ve jeolojik incelemeler" yaparak da çalışmalarda bulunmuş ve S. maddesi çerçevesinde de "mekşuf madenlerde aramalarını yürütmüştür,

15 Haziran 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3213 sayılı Maden Kanunu» MTA yönüyle de birtakım yenilikler getirmiştir,

a) Maden Kanunu'nun MTA için en önemli maddesi olan 47. maddede MTA'ya özel bir izin verilmekte, ruhsata bağlı olmaksızın madencilik yapılabilecek her sahada çalışabileceği ifade edilmektedir

b) Kanun'un 18. maddesi ile MTA'nın nasıl prospeksiyon yapabileceği açıklanmaktadır,

c) Bu Kanunla mekşuf madenler de aramalara açıldığından, MTA Genel Müdürlüğü'nün 2804 sayılı kendi kuruluş kanununun 8. maddesindeki işlerlik ortadan kalkmıştır,

d) Bundan önce bulunduğu madenleri otomatik olarak Etibank'a devreden MTA, ayrıca, bulunduğu madenlerin ruhsatlarını alarak süresi içinde işletmeciler kuruluşlara ihale ile devretme hakkını da elde etmiştir. Bu hüküm serbest piyasa koşullarına daha uygun olup, kanunun çıktığı günden itibaren MTA bu sektöre bu yöntemle yüzlerce maden sahası kazandırmıştır.

Yöntem açısından

"MTA Genel Müdürlüğü madencilik altyapısını hazırlayan bir KAMU kuruluşudur" cümlesindeki ilkeler çerçevesindeki eskiden olduğu gibi çalışmalarını yürütmelidir. Özel sektöre rakip olmadan, onun önünde giderek yol gösterici olmalıdır.

Bu kapsamdan olmak üzere;

1. jeolojik harita yapımı: MTA madenciliğin alt yapısı için gerekli olan 1/25,000 ölçekli jeolojik haritaları yapmaktadır. Bu haritalardan hareket ederek 1/100,000 ve 1/500,000 ölçekli kompüasyon harita çalışmalarını yürütmektedir, Türkiye'nin henüz 1/25,000 Ölçekli haritaları tamamlanmış değildir. Tamamlanmış haritaların ancak %80 mertebesinde olduğu ifade edilmektedir. Kaldı ki her çalışmanın bir revizyon dönemi de olacağı açıktır. Dolayısıyla bu yönde daha çok çalışmaların yapılması gerekliliği vardır,

2. Prospeksiyon çalışmaları: MTA'nın kuruluşundan beri yaptığı prospeksiyon çalışmaları, işin tabiatı icabı büyük miktarlara ulaşmıştır, Bu sistemli maden arama işini MTA'dan başka yapacak kuruluş yoktur,

Prospeksiyon yöntemleri yönüyle:

a) Jeolojik formasyonlara uygun olarak, yaya veya vasıta ile gezerek yapılan zuhur tesbit çalışmaları MTA'nın kuruluşunun ilk yıllarında daha yaygın olmuştur ve devam etmek zorundadır,

b) Jeokimyasal çalışmalar 1960'li yıllardan sonra gündeme gelmiş olup, gittikçe önemini artırarak MTA'nın prospeksiyon çalışmalarında yer almaktadır, İlkönceleri 5 elementli olarak dere sedimanı çalışmaları şeklinde yürütülmüş, en son altın aramalarının gündeme gelmesiyle 13 elementin analizi gerekliliği ile bu çalışmalar da daha yoğun olarak devam etmek durumundadır. Hatta daha önce 5 element için alınmış numunelerin yeterli olup olmadığı, yeniden numune alınmasının

gerekip gerekmediği tartışılmaktadır, Bu durumda, bu çalışmaların da yoğunluğu açıkça anlaşılmaktadır,

c) Jeofizik çalışmalardan havadan prospeksiyon metodlarla çalışmalar tamamlanmış değildir. Gravite, manyetik, elektromanyetik çalışmalar madencilik aramalarında ileri ülkelerin arama metodları içinde olup, bu çalışmaların da tamamlanması gerekmektedir,

d) Uzaktan algılama çalışmaları bugün MTA'nın bünyesindeki maden prospeksiyon metodlarının en modern olarak adlandırılabilir, Ancak 1/500,000 ölçekli bir yorum çalışmasından başka bir aşama bilinmemektedir. Daha detay çalışmalarda kullanılabilmesi düşünülerek yararlanılması gerekmektedir,

e) 1/25,000 ölçekli haritalar ve bunlara ilave olarak zuhurlar haritası, çeşitli madenlere göre yapılmış farklı prospeksiyon metodlarına dayalı haritalar ve bütün bunların sonuçlarının şekillendirildiği metalojenik haritalar ile cevherleşmelere ilişkin çeşitli bilgileri ve verilen içeren maden envanterleri arazide yapılan çalışmaların merkezdeki devamı niteliğinde olan çalışmalardır. Bu yönde de daha yapılması gereken çok şey vardır,

3, Yarı detay çalışmalara Ülkenin prospeksiyonu sonucu elde edilen anomaliler ve tahkik sahalarının yarı detay 1/10,000 ölçekli jeoloji ve maden jeolojisi haritalarının yapılması ile yerden jeofizik metodlarının uygulanması da MTA'nın görevleri içindedir,

4, Detay çalışmalar; MTA Genel Müdürlüğü detay etüd, jeofizik, sondaj, vb, çalışmaları bundan önce olduğu gibi:

- Kendi ruhsatlı sahalarında,
- Ücretli etüd sahalarında,
- Tip mukaveleli (ücretsiz) sahalarda,
- Üçüncü şahısların ruhsatlı sahalarında Bakanlık izniyle yapabilmektedir.

Gerek kendi ruhsatlı saha* hırında, gerek üçüncü şahıslara yapılan ücretli etüdürler yönüyle 6309 sayılı Maden Kanunu'ndan 3213 sayılı kanuna geçiş aşamasında MTA çalışmalarında, piyasa ekonomisinin de verdiği ivmeyle bir artış görülmektedir

MTA Genel Müdürlüğü 1985'ten beri tip mukaveleli sahalarda çalışma yerine, piyasa ekonomisine daha uygun bulunduğu ücretli etüdürlerde çalışmayı yeğlemiştir, Ancak bu durumun MTA çalışmalarında olumsuzlukları görüldükten sonra, tekrar tip mu-

kaveleli çalışma yoluna gidilmesi yönünde girişimler mevcuttur,

16 Şubat 1990 tarihinde 2804 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararıyla MTA Kuruluş Kanunu'nun 5, maddesi 2, fıkrasına bir açıklık getirilerek tip mukaveleli ücretsiz arama ile ilgili madde yeniden düzenlenmiş ve tip mukaveleli» talep edenle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı arasında yapılacağı ilkesi getirilmiştir.

Tabiidir ki burada MTA'nın teknik gerekçeli raporunun esas olması gerektiği kaçınılmazdır,

MTA'nın, Kuruluş Kanunu 6. maddesi gereği, üçüncü şahısların ruhsatlı sahalarında çok önemli anomalilerin tesbit edilmesi durumunda, Bakanlık izniyle hiçbir sözleşmeye gerek gömleksizin maden yatağına zarar vermeyecek ve işletmeye engel olmayacak şekilde aramalar yapabilmeye de bir kamu görevi kapsamındadır.

5* Dokümanların kamuya maledümesh MTA Genel Müdürlüğü kamu hizmeti görür felsefesinden hareketle, önceki paragraflarda bahsedilen her türlü çalışmayla ilgili doküman ve raporları kamuya maletmelidir,

Bu maksatla 15, 7, 1992 tarihinde çıkartılan 6 No'lu Genelge ile "özel" mahiyetteki raporların dışındaki bütün raporlar ile askeri gizliliği olmayan dokümanların kamuya açıldığı ifade edilmiştir,

SON DURUM

1) MTA Genel Müdürlüğü, 3213 sayılı Maden Kanununun serbest piyasa ekonomisi ruhuna başlangıçta kendisini kaptırmış, özel sektörle ruhsat alımı yönünden yarışır duruma girmiştir, Zira kanunun açıklanan 47, maddesi ve yönetmeliğin 74, maddesi gereği ihaleden para kazanması neredeyse bir amaç haline geldiği zamanlar olmuştur,

Halbuki MTA özel sektöre rakip olmaktan çok, onun önünde giderek yol gösterici olmalıdır. Özel sektörle kendisi arasında değil, özel sektördeki madenciler arasındaki yarışmayı hızlandıracak şekilde bilgi ve dokümanları herkesin kullanımına sunulmalıdır,

2) MTA'nın özellikle 6309 sayılı Maden Kanunu döneminden kalan ve yeni kanuna intibakları yapılan, farklı madenler yönüyle başkalarına kapalı ruhsatların çakıştığı sahalarda arama yapılmasının sorumluluğu taşınmamış, sahanın ihale edilememesi hâlinde ruhsat sahibi kişilere hizmet veriliyor durumunda kalmanın psikolojisi

hâkim olmuştur. Bu da çalışmalarda bazı gerilemelere neden olmuştur,

3) MTA Genel Müdürlüğü 3213 sayılı Maden Kanunu'nun kendisine verdiği 47, maddedeki yetkisiyle tüm aramaları yapabileceğine inanmış, ücretsiz tip mukaveleli çalışma yerine ücretli etüd yapmayı yeğlemiştir, Ancak bu husus MTA'yı madenciliğin gereksinim duyulan altyapısının hazırlanması ilkesinden uzaklaştırmıştır.

Tip mukaveleli çalışmalarda te-reddüt yaratan diğer bir husus da tip mukavele ile 3213 sayılı kanunda konu edilen devlet hakkı kavramı arasındaki farklılıktır. Tip mukavelede tarif edilen devlet hakkı ve buna bağlı devlet çıkarı ton başına olarak belirlenmekte iken, 3213 sayılı Maden Kanunu'nda devlet hakkı bilanço brüt kârının %5'i olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, tip mukaveleden doğacak devlet çıkarının da kanuna uygun hale getirilmesi gerekmektedir, Ancak,, devlet çıkarının tahsil edilebilirliği veya miktarı ayrı bir konu olup, bunun tip mukaveleli çalışmaya engel olmaması gerekir.

Dikkat edilecek olursa, bütün bu açıklamaların ışığında MTA çalışmalarına ne 3213 sayılı Maden Kanunu, ne de 2804 sayılı Kuruluş Kanunu engeli söz konusudur,

Yanlış uygulamalar, yanlış yorumlar çalışmalarda bazı güçlükler yaratmış olabilir. Ancak MTA gerek 3213 sayılı Maden Kanunu, gerekse 2804 sayılı Kuruluş Kanunu'nun kendisine verdiği haklar ile E, T. K. B'dan alacağı olurlar ile çalışmalarını istediği düzeye getirebilecek durumdadır.

Ancak bu kapsamdan olmak üzere, kanunun yeniden düzenlenmesi sözkonusu olduğunda MTA ile ilgili 47. maddenin 1. fıkrasının aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmesi MTA'nın durumunu daha açık olarak ortaya koyacaktır,

Madde 47-MTA Genel Müdürlüğü kuruluş kanunu ile kendisine verilen görevleri yerine getirebilmek için ülke genelinde prospeksiyon yapmaya ve yine kuruluş kanununun tip mukavele ile ilgili maddesi çerçevesinde çalışmaya veya ülke ekonomisine önemli katkıları olabilecek maden yataklarında teknik ve ekonomik gerekçeler gösterilmek kaydıyla ruhsatname sahibinin iznine gerek olmaksızın, Bakanlık iznine dayalı olarak her türlü maden arama faaliyetinde bulunmaya yetkilidir, MTA bu çalışmalarını, maden yatağına zarar vermeyecek ve işletmeye engel olmayacak şekilde yürütür. •